

Natxo Sorolla

CUSC–UB. Xarxa CRUSCAT–IEC. Universitat Rovira i Virgili.
natxo.sorolla@urv.cat

1. LA DEMOLINGÜÍSTICA

La revista *Llengua, Societat i Comunicació* destina el seu esforç a la divulgació dels estudis que es troben en la intersecció dels tres camps que li donen nom. Dediquem aquest monogràfic a la demolingüística. Aquesta subdisciplina, que també denominem demografia de la llengua, analitza la situació sociolingüística de grans volums poblacionals, i la seua evolució, mitjançant les tècniques demogràfiques i sociològiques. Aquest volum presenta l'estat de la qüestió per a un públic interessat en aquesta recerca, però que no necessàriament n'ha de ser especialista. En el monogràfic es plantegen reflexions sobre el desenvolupament de la recerca demolingüística, evitant focalitzar-se només en els resultats de les recerques. Els articles tenen un format curt, i amb intenció divulgativa.

L'espai que aborda la demolingüística se situa en la intersecció entre la llengua i la societat. I ho fa des d'una perspectiva macrosociolingüística. Podem contextualitzar millor aquesta perspectiva macrosocial si prenem com a referència el moment en què volem prendre una fotografia en una plaça d'una població. Si fem aquesta fotografia cobrint tota la plaça podrem copsar en una mateixa imatge multitud d'escenes que s'hi produeixen simultàniament, com grups de dues persones asseguts en una terrassa o grups menys voluminosos de xiquets jugant en un parc. Serà una visió força representativa dels usos de l'espai que fa la gent, en aquest cas, als bars i els espais de jocs. Ben al contrari, si fem zoom amb la càmera i prenem una fotografia d'una d'aquestes escenes, podrem donar més sentit a la configuració d'aquesta realitat concreta. Serà possible veure, per exemple, que els xiquets són supervisats per una persona gran que no els treu l'ull, que podria ser el seu avi. I amb aquesta informació, que seria molt més precisa i propera als individus, podem entendre millor el paper de cadascun d'aquests actors en la plaça, i fins i tot reflectir-ho en la seua posició al mercat laboral, per exemple. Però el fet d'enfocar-ho en aquest punt, no ens permetria dedicar l'atenció de la nostra fotografia a l'altra banda de la plaça, més rellevant quantitativament, on hi ha parelles de nuvis joves somrient-se i xerrant en la terrassa d'un bar, i on ells prenen begudes diferents de les que prenen elles, per exemple. La demolingüística se situa en la primera perspectiva, macrosocial, que ajuda a tenir una visió representativa, en aquest cas del volum que representen les diferents llengües en una societat, la composició diversa d'aquests grans volums i, fins i tot, dels fluxos que es produeixen entre llengües.

Si atenem a l'espai de la subdisciplina en el món acadèmic internacional, la demolingüística no n'ocupa una posició central. Actualment, les visions quantitativistes, o amb una perspectiva macrosocial, no són comunes en revistes acadèmiques d'impacte o en congressos internacionals. Aquests estan copats per la recerca internacional, centralitzada per investigadors nordamericans i britànics d'arrel antropològica. Si revisem l'índex de les principals revistes amb impacte la disciplina, trobarem gran quantitat d'estudis qualitius que aprofundeixen en la descripció de contextos microsocials. Aquests no cerquen la representativitat, si no que tenen la intenció d'entendre les motivacions més profundes que

hi ha al darrere del comportament humà. També es poden trobar alguns articles amb mètodes mixtes, que combinen tècniques qualitatives amb quantitatives. Però molt estranyament es poden trobar recerques centrades en els estudis quantitius macrosocials. De fet, actualment no és fàcil trobar recerques demolingüístiques ni tan sols en publicacions fundades pels pares de la macrosociolingüística.

Els treballs de camp necessaris per a la demolingüística estan fortament condicionats per l'acció de les administracions d'arreu del món. Les administracions són els únics organismes amb suficient potencial per desenvolupar recerques d'aquesta envergadura. Per exemple, els Estats Units¹ o l'Índia² compten amb censos lingüístics potents, conseqüència de l'interès de les respectives administracions per la diversitat lingüística, en el primer cas com a conseqüència de successives migracions al llarg de la seua història i, en el segon, per una diversitat de comunitats històriques molt important. Ben al contrari, per exemple a Bèlgica, l'assentament a nivell polític d'unes delimitacions territorials clares entre el neerlandès i el francès va tenir com a conseqüència, fins i tot, la prohibició explícita dels censos lingüístics per tal de no revisar constantment aquests acords.

Habitualment les administracions han promogut l'explotació de resultats demolingüístics sobretot en termes descriptius, amb l'exposició de les diferents proporcions de les competències, usos o actituds lingüístiques. L'acumulació de successives onades d'un mateix estudi ha permès també fer algunes anàlisis longitudinals sobre l'evolució d'aquests volums poblacionals. I el creuament bivariat de les variables sociolingüístiques amb les principals variables demogràfiques, com les delimitacions territorials, l'edat, l'origen geogràfic o el nivell d'estudis, també ajuden a obtenir una imatge més completa sobre la situació sociolingüística. Però el fet que la subdisciplina no s'haja desenvolupat en el camp acadèmic tant com hauria estat desitjable, segurament no ha ajudat al seu desenvolupament teòric, ni a l'anàlisi més intensa de les bases de dades de què es disposa. En aquest punt cal destacar, també, que els canvis que s'han produït amb la societat informacional permeten l'estudi de les dades massives (*big data*) que es produeixen contínuament en línia, amb un ric component sociolingüístic, i fora de l'àmbit de les administracions. L'explotació d'aquestes dades massives ha de complementar els estudis demolingüístics clàssics, transcendint els límits de les dades declarades, i enfrontant-se a reptes de gran envergadura, com la representativitat d'aquests estudis.

2. LA DEMOLINGÜÍSTICA ALS TERRITORIS DE LLENGUA CATALANA

La llengua catalana compta actualment amb un cos important d'estudis empírics, tant de tipus mostral com censal, que abraça l'estudi longitudinal al llarg de diverses dècades. De fet, als territoris de llengua catalana la demolingüística ha tingut un paper força central, especialment en l'àmbit públic. L'Estat espanyol i les Comunitats Autònomes de Catalunya, País Valencià i Balears, a partir de mitjan anys 80, van incorporar als censos i padrons que es fan periòdicament preguntes sobre el coneixement del català. També a partir dels anys 80 el País Valencià inicià la sèrie més longeva d'enquestes sociolingüístiques, que permetia estendre la recerca també als usos i les actituds lingüístiques. A mitjan anys 90 s'hi van afegir les enquestes d'Andorra i Catalunya. Amb tot, cadascun dels territoris desenvolupà estudis amb una metodologia diferenciada. El nucli de preguntes usat en les primeres recerques de Catalunya acabà estenent-se en la dècada següent a la resta de territoris:

¹US Census Bureau. *Language Use*. <<https://www.census.gov/topics/population/language-use.html>>

²Government of India. *Data on Language*.

<http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/data_on_language.aspx>

Balears, Franja, Catalunya del Nord i l'Alguer (excepte el Carxe). I aquesta sèrie (EUL) compta ja amb una segona onada que s'està explotant actualment.³

Tot aquest volum de recerques demolingüístiques ha donat a la llengua catalana un cos d'estudis empírics molt potent, que compta ja amb una base metodològica i teòrica assentada que ha definit els principals factors d'estudi, com ara les competències, la llengua inicial, la llengua d'identificació, la llengua habitual o la transmissió intergeneracional de la llengua. L'ampli ventall de recerques demolingüístiques ha permès, si més no, precisar quin és l'estat i quina és l'evolució sociolingüística dels diferents territoris, dintre la seua amplíssima complexitat, més enllà de recerques focalitzades en l'àmbit microsocial i, evidentment, superant les percepcions personals. Així, s'ha assentat una recerca demolingüística sòlida, amb la consolidació d'una anàlisi mesurada i representativa de la llengua, que permet el coneixement de la realitat social i la millora de les polítiques públiques. Amb tot, l'accés a aquestes dades sociolingüístiques, de moment, no és públic en cap dels territoris de llengua catalana. L'activació d'una política de difusió i transparència similar a la que ja han emprès altres centres de recerca públics permetria una major explotació d'aquests estudis en més recerques de caire acadèmic.⁴

La subdisciplina, a nivell local, té un peu a les universitats i un peu en investigadors externs des del seu origen. De fet, bona part dels universitaris que fan recerca demolingüística actualment produeixen aquesta recerca de manera paral·lela o complementària a l'activitat investigadora (i docent) que porten a terme en la Universitat. Els principals projectes de recerca en sociolingüística desenvolupats des dels departaments universitaris no solen centrar-se en recerques demolingüístiques. De fet, la pròpia formació en demolingüística no forma part del cos central de cap dels graus universitaris locals. D'una banda, bona part dels coneixements teòrics estan lligats a la docència impartida en filologia i lingüística. D'altra banda, bona part de les tècniques per a l'anàlisi demolingüística s'imparteixen des de departaments de ciències socials. Només alguns cursos de postgrau o alguns cursos específics han permès en ocasions entrelligar les dues disciplines i omplir el buit existent. Per tant, el desenvolupament acadèmic de la demolingüística de la llengua catalana es troba, sobretot en termes teòrics i de recerca, amb dinàmiques complexes, que n'afecten tant la formació dels investigadors com la seua estabilització.

En part, això es deu a les exigències del sistema d'avaluació acadèmica actual, que mesura la tasca investigadora sobretot en termes d'impacte científic internacional, a partir de les publicacions dels investigadors. L'espai que ocupa la demolingüística en el camp acadèmic internacional, que s'ha descrit més amunt, té conseqüències importants en la configuració de la subdisciplina a nivell local. El fet que no hi ha un camp ampli a nivell internacional, o almenys ben definit, de revistes d'impacte i de grups de recerca centrats en la recerca demolingüística, provoca que aquesta recerca habitualment haja de ser complementària en l'activitat investigadora de bona part dels acadèmics. Com a conseqüència, dificulta la pròpia consolidació de la subdisciplina al nostre territori. Els territoris de llengua catalana compten amb un gruix important de recerques empíriques, en contextos sociolingüísticament molt diversos, amb polítiques lingüístiques i configuracions sociolingüístiques ben oposades. Aquesta realitat fa que la subdisciplina dispose aquí d'un context ideal per a desenvolupar sòlidament els seus fonaments teòrics,

³Podeu veure'n una primera presentació al següent enllaç:

http://llengua.gencat.cat/ca/serveis/dades_i_estudis/territoris-de-llengua-catalana/jornades-sobre-llengua-i-societat/2015/

⁴En els últims anys els centres de recerca social dependents d'institucions públiques han fet accessible les matrius de dades dels estudis des de les seues pròpies webs, com per exemple el Centre d'Estudis d'Opinió (CEO) a Catalunya, o el Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) a Espanya. Això fa possible que qualsevol investigador pugui explotar multitud d'estudis socials.

i analítics. Aquest procés ajudaria a entendre millor, a nivell global, el lligam entre els factors sociolingüístics, les dinàmiques socioeconòmiques i les polítiques públiques.

Així, la demolingüística catalana és rica empíricament i té unes bases teòriques consolidades. Els reptes que enfronta, però, requereixen una activitat dirigida a millorar-ne el marc teòric i a l'explotació intensiva dels estudis disponibles. Per tant, el seu futur passa per assegurar aquest espai acadèmic a la subdisciplina, que requereix de la seua internacionalització. De fet, la llengua catalana, amb el cos teòric, empíric, d'investigadors i de centres de recerca de què disposa, té la possibilitat de liderar actualment una necessitat acadèmica patent a nivell internacional, per tal de disposar de publicacions acadèmiques d'impacte internacional que estiguen centrades en la demolingüística (i les dades massives). La demolingüística dels territoris de llengua catalana pot capitalitzar la recerca local amb un procés d'internacionalització de la demolingüística que es produïska i se centralitze des d'aquí.

3. CONTINGUT DEL MONOGRÀFIC

I ara sí, donem pas als diferents articles que componen aquest monogràfic sobre la recerca demolingüística. En el volum que presentem hi ha una primera secció amb cinc articles, que tracten qüestions bàsicament metodològiques de la demolingüística. Un primer article de Torrijos i Solé relata el procés que es desenvolupa per aconseguir dades amb una enquesta, el mètode tradicional de la demolingüística. El segueixen dos articles, centrats en la discussió sobre dues tècniques diferenciades per aconseguir dades quantitatives: les dades declarades pels propis enquestats i les dades observades a partir del comportament dels individus. Rosselló i Fabà ho fan a partir de l'experiència catalana, i Iurrebaso ho fa a partir de l'experiència basca. A continuació Sorolla, Nobajas i Morales revisen l'estat de la qüestió en les emergents dades massives que Internet ofereix a la recerca demolingüística, i Grimaldo, Sánchez, López, Vicente i Querol narren una experiència concreta de recopilació de dades lèxiques, mitjançant les eines que ofereix Internet, en una mostra molt extensa de població i territori.

En una segona secció, formada per tres articles, es tracten qüestions clau en la recerca demolingüística. En primer lloc, l'article de Loredó destaca la centralitat de la transmissió familiar de les llengües en la recerca sociolingüística i el seu desenvolupament en la demolingüística de Galícia i Catalunya. En segon lloc, Martínez-Celorio tracta la relació de les qüestions sociolingüístiques amb la mobilitat de les classes socials. Finalment, Casesnovas fa una revisió de l'onada d'enquestes més extensa als territoris de llengua catalana, la del Govern Valencià, que amb dues dècades i mitja d'estudis, i unes transformacions sociopolítiques molt rellevants, aconsegueix tenir una capacitat de retrospectiva molt important, no sense dificultats pels canvis en l'administració.

Finalment, en una tercera secció de dos articles, es posa el focus en l'explotació i divulgació dels resultats demolingüístics. Belzunces mostra l'aplicació de mètodes geogràfics a les dades demolingüístics i introdueix una qüestió que desenvolupa l'article posterior, de Perucho, Grimaldo, Miralles, Querol i López, sobre l'explotació multivariable de dades i la creació de models que expliquen la situació i evolució demolingüística. Finalment, Boix ens ofereix una entrevista a Joaquim Torres, un dels fundadors de la demolingüística catalana, que us recomanem pel seu interès històric.

Esperem que gaudiu del monogràfic tant com nosaltres ho hem fet editant-lo.

4. BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA RECOMANADA

Per a una visió de conjunt de la subdisciplina us recomanem Vila (2009). Per a una revisió històrica de la subdisciplina als territoris de llengua catalana us recomanem la

lectura de Torres (2011). Per a una publicació dirigida a la docència de la disciplina us recomanem Sorolla (2012). Per a una visió comparada de les tradicions demolingüístiques canadenca, belga i suïssa, vegeu Prévost; Beaud (2002). I per a una publicació de demolingüística aplicada als territoris de llengua catalana us recomanem Querol *et al.* (2007).

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

PREVOST, J.-G., & BEAUD, J.-P. (2002). «Statistical Inquiry and the Management of Linguistic Plurality in Canada, Belgium and Switzerland». *Journal of Canadian Studies*, 36 (4), 88-117.

QUEROL, E., CHESSA, E., SOROLLA, N., TORRES, J., & VILLAVARDE, J. A. (2007). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI. L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

<http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Publicacions/Publicacions%20en%20linea/Arxius/llenguaisocietat_inicisXXI.pdf>

SOROLLA, N. (2012). «Demolingüística». *Sociolingüística catalana*. Universitat Oberta de Catalunya. <<http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/handle/10609/50921>>.

TORRES I PLA, J. (2011). «La demolingüística en els territoris de llengua catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, (21), 183-192. <<http://revistes.iec.cat/index.php/TSC/>>

VILA I MORENO, F. X. (2009). «Apunts sobre la recerca demolingüística en el domini català». Xarxa CRUSCAT (ed.), *Estudis de demolingüística: actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT* (p. 7-14). Institut d'Estudis Catalans. <http://publicacions.iec.cat/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies_en_linia&subModuleName=&idCatalogacio=7949>